

grond bedekken. De tussenliggende bospercelen zijn inmiddels beplant met meereisende naaldbomen. Ingeval dat grove den of lariks is, hebben ze flinke randschade van de beuken. Waar de omvorming in eikenhakhout plaats vond zijn nu mooie voorbeelden te zien van eiken-spaartelgen, die in douglas en lariks mee groeien bij hoogduining. Over ongeveer 50 jaar zijn de eerste naaldbomen rijp en kunnen geoogst worden terwijl de rest verder groeit als gemeng-

de opstand en alle kansen biedt voor ontwikkeling tot DAUERWALD.

Gaandeweg (vanaf omstreeks 1970) kreeg het aspect van kostenbesparing steeds meer prioriteit. De 'biologische automatisering', waar de natuur veel van het werk doet resp. overbodig maakt, is een belangrijke factor die alle aandacht verdient. Het gebrek aan integratie van het faunabeheer bij grofwild (t.g.v. trofeeënjacht, bureaucrativering)

veroorzaakt echter grote schade en kosten. Dat blijft nog een groot probleem.

Al met al lijkt het goed mogelijk om een vorm van geïntegreerde houtproductie te combineren met een niet tanende aandacht voor de PNV. Conditie daarvoor lijkt mij echter dat men het normale boerenverstand niet in de kast opsluit en niet het tovenaarsstenueruit haalt van 'alles is mogelijk' en 'niets is ons te gek'.

Martin Roos, Dienst Landelijk Gebied Zuid-Holland en **Erik van der Staak**, Adviesbureau STARO bos- en natuurbeheer, Bakel

Bosbeheer bij de vereniging Natuurmonumenten

Het volgende artikel is een interview met twee beheerders van de vereniging Natuurmonumenten. Ook al doet Natuurmonumenten - volgens eigen zeggen - niet aan Pro Silva beheer, toch zijn wij geïnteresseerd naar de uitgangspunten van het bosbeheer van Natuurmonumenten in relatie met Pro Silvabeheer. Het is interessant om te zien welke ervaringen Natuurmonumenten heeft met het bosbeheer dat gericht is op natuur. Martin Roos en Erik van der Staak bezochten twee terreinen van Natuurmonumenten en vroegen de beheerders het hemd van het lijf.

Wanneer u in de terreinen van de Vereniging Natuurmonumenten rondloopt ziet u dat hier specifieke beheermaatregelen plaatsvinden en dat andere maatregelen juist achterwege worden gelaten. Wat is nu de visie die hier aan ten grondslag ligt en hoe past het begrip duurzaamheid hierin? Is er een relatie tussen duurzaamheid en financiële aspecten? Twee aspecten die bij de uitgangspunten van Pro Silva centraal staan. We vragen twee beheerders om een toelichting en naar hun ervaringen.

Beheerstrategie

De Vereniging Natuurmonumenten heeft Nederland op basis van geografische ligging ingedeeld in een aantal inspectiegebieden. Binnen elk inspectiegebied is een aantal beheerders actief met elk een eigen beheereenheid van enkele duizenden hectares. Tijdens een bezoek aan de beheereenheid Zuidwest Veluwe en de beheereenheid Maas, Peel en Stuwval hebben de beheerders M. Bosch en F. Mandigers toegelicht hoe zij de bossen binnen hun beheereenheid beheren. Voor alle terreinen binnen de beheereenheden is een beheerstrategie gekozen. De opties zijn: Cultuurlandschap, Halfnatuurlijk

Landschap en Nagenoeg Natuurlijk Landschap. Bij de eerste strategie kan gedacht worden aan waardevolle heideterreinen die zonder menselijk ingrijpen zouden verdwijnen door spontane bosvorming. Zij worden behouden omwille van de unieke natuurwaarden die ze bezitten. Binnen het Halfnatuurlijk Landschap zijn de terreinen ingedeeld die te klein zijn om op termijn als een zelfregulerend systeem te kunnen functioneren, of terreinen waar een hoge recreatieve druk een blijvende sturing binnen de samenstelling van het bos noodzakelijk maakt. De strategie Nagenoeg Natuurlijk Landschap geldt voor terreinen die een oppervlakte hebben vanaf ongeveer 500 hectare. In deze terreinen dient de mens in de toekomst niet meer in te grijpen. Al blijft er natuurlijk wel aandacht voor het voorkomen en bestrijden van negatieve invloeden van buiten het terrein.

Omvormen op korte termijn?

Het beheer van de bossen in zowel het Halfnatuurlijk Landschap

als in het Nagenoeg Natuurlijk Landschap is er op gericht het bos een zo natuurlijk mogelijke samenstelling te geven. In het Nagenoeg Natuurlijke Landschap komt dit het beste tot uiting. De aandacht is er met name op gericht het bos te ontdoen van de niet-inheemse soorten. Dit wordt gerealiseerd binnen een periode van omvorming. 'Vroeger dachten we die klus in tien jaar geklaard te hebben', vertelt de heer Bosch, lopende door het gebied Planken Wambuis. 'Tegenwoordig realiseren we ons dat we er wat meer de tijd voor moeten nemen en hebben we ons geen strikte termijn meer gesteld'. Toch wordt in het gebied Planken Wambuis nog maar ongeveer 200 van de 1200 hectare actief beheerd. Het overige gedeelte is de afgelopen jaren geschikt gemaakt voor een andere vorm van beheer; het zogenaamde niets doen - ofwel 'klapstoelbeheer'.

Ook de heer Mandigers vertelt tijdens een wandeling over de St. Jansberg dat de omvorming naar een bos dat een natuurlijke samenstelling heeft en zichzelf in stand houdt van belang is. Op de St. Jansberg is het echter niet zo

Bij een omgewaaide beuk illustreert de heer Mandigers het resultaat van geduld

eenvoudig. Het verwijderen van de niet-inheemse soorten vormt een probleem omdat houtoogst in de kern van het gebied steeds weer grote schade toebrengt aan infrastructuur. Dit is het gevolg van de sterke geaccidenteerdheid van het terrein. De hoge recreatiedruk en de grote gevoeligheid voor erosie laten houtoogst eigenlijk niet toe. 'We moeten hier wat meer geduld hebben met het bos' is zijn standpunt. Tijdens een wandeling laat hij meerdere plaatsen zien waar onder een heersende kroonlaag van bijvoorbeeld fijnspar een spontane

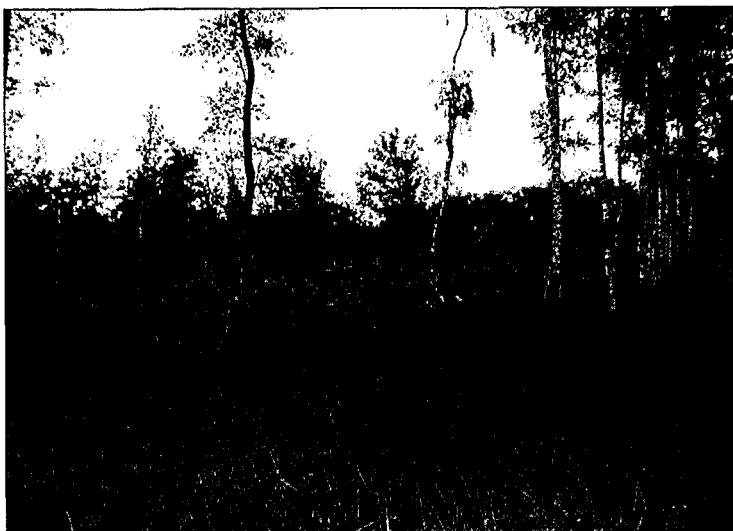
ontwikkeling zichtbaar is van inheems loofhout. De groepenkappen die tot enkele jaren geleden werden uitgevoerd geven een zelfde ontwikkeling te zien. 'Maar', stelt de beheerder, 'zouden we op die weg verder gaan dan zijn we nog zeker 25 jaar bezig met kappen, en dat kan het gebied niet aan. De spontane ontwikkeling en een beperkt ingrijpen zonder de afvoer van hout, zoals bijvoorbeeld ringen kan misschien wel een even goed resultaat geven'. Even later illustreert hij dit bij een dikke omgewaaide beuk. Dik dood hout en een flink gat in het kronendak. 'Elke keer dat het stormt in Nederland gaan er hier zeker tien van dit soort bomen om. Het belangrijkste element bij de bosomvorming naar een bos zoals dat past binnen de beheerstrategie in dit gebied is dan ook wel geduld', beredeneert de heer Mandigers.

Duurzaam bos

Hoe kijkt men bij de Vereniging

Planken Wambuis: na het omduwen van bomen is het bos klaar voor 'klapstoelbeheer'

Planken Wambuis: spontane ontwikkeling van inheems bos na kap van douglas

Natuurmonumenten nu tegen een duurzaam bos aan? Een duurzaam bos, legt de heer Bosch uit, is een terrein waar de natuurlijke processen sturend zijn. Het terrein zal zichzelf in stand houden, al dan niet met bos. Het beheer zal na de omvorming in de ideale situatie slechts nog bestaan uit het eventueel sturen in het aantal grazers en het tegengaan van negatieve externe invloeden. Financiële en bedrijfseconomische aspecten spelen geen rol bij het beheer. Uit de bosgedeelten die op dit moment worden omgevormd heeft de organisatie nog inkomsten uit de verkoop van hout. Voor de langere termijn gaat men er echter van uit dat die opbrengsten komen te vervallen.

Welke successen zijn er?

Binnen het gebied Planken Wambuis is al een groot gedeelte geschikt om zichzelf te reguleren. De beheerder heeft een aantal karaktereigenschappen van een natuurlijk bos bevorderd. Zo is op zoveel mogelijk plaatsen de hoeveelheid dood hout op 5% ge-

bracht. Hiervoor zijn veel bomen geringd en zijn op verschillende plaatsen 'stormgaten' gemaakt door een aantal bomen om te duwen. Tijdens een tocht door het gebied laat de beheerder één van de plekken zien waar dit is gebeurd. De heer Bosch vertelt dat hij tijdens rondleidingen regelmatig de vraag gesteld krijgt wanneer het dan zo hard heeft gewaaid. Dit onderstreept het natuurlijke karakter dat deze ingreep aan het bos geeft. Binnen het gat dat in een voormalige grove dennen opstand is gelegen ei-

sen de berken hun plekje op. Dood hout, structuur en menging met één simpele ingreep. Tijdens de rondgang stoppen we even later bij een kapvlakte. Tot 1993 stond hier een opstand douglas. 'Toen we er ingingen om te blesen ontdekten we dat toch aardig wat menging stond van inheemse soorten. We hebben toen besloten in één keer alle douglas te verwijderen', legt de heer Bosch uit. Het resultaat staat er nu: berken en eiken die zich zichtbaar aan de nieuwe vrije stand hebben aangepast. Daaronder een verjonging van met name grove den en enkele douglassen. Een goede uitgangssituatie voor de ontwikkeling van een inheems bos zoals dat past binnen de beheerstrategie.

Ook op de St. Jansberg krijgen we een dergelijk voorbeeld te zien. In een vak waar eerst een menging was van niet-inheemse soorten met eik staat nu een prachtig eikenbos. Door een eenmalige ingreep in het kader van de bosomvorming waarbij alle niet-inheemse bomen zijn gekapt

De heer Bosch: zichtbaar succes in een gebied vol uitdagingen

is nu de uitgangssituatie ontstaan voor de ontwikkeling van een natuurlijk bos. Het beheer zal vanaf nu dus ook bestaan uit 'niets doen'. De heer Mandigers geeft wel direct toe dat het met één ingreep zo direct bij je doel komen een luxe is.

Zijn er nog uitdagingen?

De uitdagingen voor de Vereniging Natuurmonumenten liggen de komende jaren op het vlak van de bosvorming. De afgelopen jaren zijn er ervaringen opgedaan met tal van verschillende maatregelen en intensiteit ervan. Het streven is om met het uitvoeren van een eenmalige maatregel het bos een zodanige aanzet te geven dat er een Nagenoeg Natuurlijk (Bos)Landschap ontstaat. Dat hierbij nog een aantal hindernissen genomen dient te worden geven beide beheerders aan. De heer Bosch vertelt dat er op Planken Wambuis van de totaal 1200 hectare

nog 200 hectare voor een groot gedeelte bestaat uit aaneengesloten percelen van niet-inheemse soorten. Deze dienen volgens de beheerstrategie nog te worden omgevormd om als een duurzaam bos te kunnen functioneren. Dat de door de Vereniging Natuurmonumenten ingezette beheerstrategie succesvol is, blijkt uit de resultaten van monitoring die een steeds belangrijkere functie vervult bij het nemen van beheerbeslissingen, aldus de heer Mandigers. Ook in de stukken waar op het eerste gezicht geen resultaat te zien is blijkt dit vaak al wel het geval. Het is zaak om hierbij te kijken naar de niet traditionele parameters zoals bijvoorbeeld het voorkomen van specifieke mossen.

Conclusie

De door de Vereniging Natuurmonumenten ingezette beheerstrategieën voor bos moeten lei-

den tot een Nagenoeg of Half-natuurlijk Landschap. Het natuurlijke proces is hierbij het doel. De bossen dienen om deze reden te bestaan uit inheemse boomsoorten. Op dit moment bestaan nog niet alle bossen (geheel) uit inheemse soorten. Daarom wordt er een omvormingsbeheer gevoerd. Het is de werkwijze is om met een zo mogelijk eenmalige ingreep het aandeel niet inheemse soorten te elimineren en een bepaalde hoeveelheid dood hout te creëren. Een bos dat zich na een eventueel omvormingsbeheer zelf (tot in eeuwigheid) in stand houdt voldoet binnen de visie van de Vereniging Natuurmonumenten aan het criterium 'duurzaam bos'. Het financiële en bedrijfseconomische aspect hebben binnen die visie geen invloed op het beheer en eventuele beheersbeslissingen. Het enige product dat het bos hoeft te leveren is natuur.

Hans van den Bos, Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer en Pro Silva

Mij is gevraagd te beschrijven wat de invloed is van Pro Silva op het bosbeheer van Staatsbosbeheer. Die vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Ik zou me er gemakkelijk van af kunnen maken door te beweren dat die invloed zeer groot is. Met een dergelijke positieve uitspraak maak je ook de meeste vrienden - vooral bij een lustrum. De werkelijkheid ligt echter genuanceerder.

Zolang als ik bij Staatsbosbeheer werk - zo'n 14 jaar - constateer ik

dat er in het bosbeheer van deze organisatie serieus gewerkt wordt aan een kleinschaliger en meer ecologisch verantwoord bosbeheer en aan een integratie van functies: vooral die van houtteelt en natuur. Dit vond en vindt zijn weerslag in het beheerbeleid, in beheerdoelen van de bossen en niet in de laatste plaats in vorming en opleiding van vooral het uitvoerende personeel. Het resultaat is een vorm van bosbeheer die - heb ik later ontdekt - aanzienlijke parallellen vertoont met wat sommigen 'Pro Silva-beheer' noemen. Er is niet één factor te benoemen die dit proces alleen in gang heeft gezet. De volgende factoren hebben in elk

geval een rol gespeeld: het Meerjarenplan Bosbouw (1996), de stormen in de jaren zeventig en tachtig, de kritiek van en de discussie met de Stichting Kritisch Bosbeheer, de toenemende interesse in ecologische processen onder de bosbouwers en niet te vergeten de integratie van de dienstvakken bosbouw en natuurbehoud in onze organisatie. Vooral dat laatste is van grote invloed geweest en is dat trouwens nog steeds. Want niet alleen leiden de voortdurende interacties en discussies tussen 'bosbouwers' en 'biologen' tot een andere wijze van denken en tot andere beslissingen, ook is er geen bosbeheerder meer die het